

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-34>

УДК 376-053.4:616.896]:005.336.4(569.4)

Фінгерман Орлі

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ІЗРАЇЛЮ В КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Анотація. У статті проаналізовано та узагальнено шляхи використання досвіду Ізраїлю у вітчизняній практиці виховання дошкільників з розладами аутистичного спектру. У ході дослідження обґрунтовано роль інноваційного досвіду Ізраїлю для вітчизняної практики корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з розладами аутистичного спектру. Розкрито шляхи використання інноваційного досвіду Ізраїлю у вітчизняній практиці виховання дошкільників з розладами аутистичного спектру. Визначено організаційно-педагогічні умови ефективного запровадження досвіду Ізраїлю у вітчизняну практику виховання дошкільників з розладами аутистичного спектру. За результатами проведеного дослідження визначено спільні складові розглянутих методик, які було покладено в основу авторської методики психолого-педагогічної роботи з дошкільниками з розладами аутистичного спектру в загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: дошкільники, Ізраїль, індивідуальний підхід, корекційно-педагогічна робота, методика, розлади аутистичного спектру.

Finherman Orly

National Pedagogical University of M.P. Dragomanov

APPLICATION OF ISRAEL'S EXPERIENCE IN CORRECTION-PEDAGOGICAL WORK WITH PRESCHOOLS WITH AUTISM DISORDERS

Summary. The article analyzes and generalizes ways to use the Israeli experience in the domestic practice of educating preschool children with autism spectrum disorders. The study substantiates the role of Israel's innovative experience in the national practice of corrective-pedagogical work with preschool children with disorders of the autism spectrum. The ways of using the innovative experience of Israel in the domestic practice of educating preschool children with autism spectrum disorders are revealed. The organizational and pedagogical conditions for the effective implementation of the Israeli experience in the domestic practice of educating preschool children with autism spectrum disorders have been determined. According to the results of the conducted research, the common components of the considered methods were determined, which was the basis for the author's methodology of psychological and pedagogical work with preschool children with disorders of the autism spectrum in a comprehensive educational institution. Thus, on the basis of effective corrective techniques used by Israeli psychologists (namely: TEACCH, Son-Rise method, DIR model, art therapy), elements of "Brain Gymnastics" and "Visual Circles" techniques under the I. Dennison Development Program and G. Dennison, as well as the sea salt exercise, we have developed the content of psycho-pedagogical work with preschool children with RAS in a comprehensive educational institution (using the experience of Israel). The methodology was also created taking into account its economic accessibility for use and the versatile utility for preschool children with RAS. It should be noted that the practice in practice should be combined with logarithm, physiotherapy and training with speech therapist. The methodology can be modified and supplemented to take into account the psychophysical characteristics of a child with RAS and their level of perception and learning abilities.

Keywords: autism spectrum disorders, corrective-pedagogical work, individual approach, Israel, method, preschoolers, significance.

Постановка проблеми. Розлади аутистичного спектру (надалі РАС) досить недавно вважалися порівняно рідкісним захворюванням [3], проте сьогодні число осіб з РАС помітно зростає. Останніми роками в Україні відбуваються суттєві зміни у ставленні до дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з РАС, що відображають нове розуміння світової громадськості їх прав, поваги та визнання, як невід'ємних членів суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність урахування особливих освітніх потреб дошкільників з РАС у процесі виховання підкреслюють багато зарубіжних та вітчизняних дослідників К.О. Островська, Г.В. Супрун; Т.В. Скрипник, Г.М. Хворова, Д.І. Шульженко та інші [6, с. 110; 10, с. 45]. Ці дослідження окреслюють специфіку РАС: дефіцит потреби у спілкуванні; афективну дезадаптацію; недорозвинення регуляторних функцій та порушення поведінки; значну варіабельність інтелектуального і мовлен-

невого розвитку, а також засвідчують істотну позитивну динаміку у розвитку дітей з РАС під впливом адекватних психолого-педагогічних заходів.

Досліджені міжнародною науковою спільнотою новітні методики з корекції та розвитку дітей з РАС засвідчують високу ефективність напрацьованих ізраїльських вчених (С. Арбой, Х. Алоні, А. Ашкеназі, Е. Бен Іцхак, О. Мірон та інших), розробленість ізраїльської законодавчої бази відносно освітніх потреб дітей досліджуваної категорії, що містить у собі три типи дошкільних закладів: Іан, терапевтичний садок та об'єднаний дитячий садок [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Українські науковці активно працюють над проблемою покращення стану дітей з РАС – в нашій країні вдосконалюється нормативно-законодавча база; відкриваються навчально-реабілітаційні центри; засновуються благодійні фонди; Міністерством освіти і науки України впроваджує інклюзивне навчання та-

ких дітей. Проте, залишається малодослідженою проблематика досліджень шляхів використання досвіду Ізраїлю у вітчизняній практиці виховання дошкільників з РАС.

Мета статті: дослідити ефективність та шляхи використання інноваційного досвіду Ізраїлю у вітчизняній практиці виховання дошкільників з РАС, та на основі його аналізу й узагальнення розробити ефективну та економічно-доступну корекційно-педагогічну методiku для дошкільників з РАС.

Виклад основного матеріалу. Дослідження шляхів використання досвіду Ізраїлю у вітчизняній практиці виховання дошкільників з розладами аутистичного спектру включало два етапи.

Мета першого етапу передбачала аналіз та узагальнення найвідоміших методик, які використовують ізраїльські фахівці у процесі корекційно-педагогічної роботи: метод АВА терапія, метод Son-Rise, програма TEACCH, модель DIR, метод корекції DTT, а також такі відомі терапії, як холдінг терапія, терапія за допомогою верхової їзди (на конях), гідротерапія, працетерапія, арт-терапія (малювання, музична, танцювальна, пісочна, казкова та інші види терапій) [12]. У результаті проведеного нами аналізу та узагальнення перелічених методик, було визначено ключові та результативні особливості кожної з них. Спільні складові розглянутих методик (а саме: індивідуальний підхід; режим дня; організація завдань у ігровій формі; наступність та послідовність; проговорюваність дій), які ми визначили, було покладено в основу авторської методики.

У змістову основу другого етапу дослідження нами була покладена методика українських дослідників [4, с. 141]. Відповідно до рекомендацій авторів методики, аналіз проводився за наступними критеріями: актуальність і соціальна значущість досвіду; новизна і прогресивність; результативність і дієвість; стабільність і повторюваність; перспективність. Відповідно до мети першого і другого етапів констатувального дослідження було з'ясовано, що вітчизняна практика надання психолого-педагогічної допомоги дітям з РАС відкрита до інновацій та апробації зарубіжного досвіду.

Апробація результатів дослідження в умовах ДНЗ № 588 провідних ізраїльських методик дозволила нам адаптувати їх елементи до українських реалій та розробити власну корекційно-педагогічну методiku для дошкільників з РАС.

Зміст корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з РАС у загальноосвітньому навчальному закладі (з використанням досвіду Ізраїлю) передбачає три послідовні етапи: адаптаційний, посилення психологічної активності дітей, організацію цілеспрямованої поведінки дитини та опис рекомендованих до кожного з них занять. Таким чином, на основі ефективних корекційних методик, за якими працюють ізраїльські психологи (а саме: TEACCH, метод Son-Rise, модель DIR, арт-терапія), елементів методик «Гмнастика мозку» і «Візуальні кола» за програмою розвитку [1 с. 48], а також вправ з морською сіллю, ми розробили зміст корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з РАС у загальноосвітньому навчальному закла-

ді. Методiku було створено також з урахуванням її економічної доступності для використання та різнобічної корисності для дошкільників з РАС. Зауважимо, що методiku на практиці варто поєднувати з логоритмікою, фізіотерапією та заняттями з логопедом. У ході експерименту вправи ускладнювалися та змінювалися, а також доповнювалися з урахуванням психофізичних особливостей дитини РАС та її рівня сприйняття та здібностей до навчання.

Пропонуємо використовувати вправи кожного дня перед основним комплексом завдань, враховуючи особливості психофізичного розвитку дитини, що в цілому позитивно сприятиме зосередженню уваги дитини за допомогою перехресних дій, а також сприятиме розвитку обох півкуль мозку дитини рівномірно.

Метою методики є: адаптація дитини; подолання негативізму у спілкуванні і встановленні контакту з дитиною; розвиток пізнавальних навичок; поліпшення сенсорного і емоційного дискомфорту з терапією; підвищення активності дитини у процесі спілкування з дорослими та дітьми; подолання труднощів в організації цілеспрямованої поведінки.

Завдання методики: орієнтація дитини з РАС у соціумі; опанування простими навичками контакту; навчання дитини більш складних форм поведінки; розвиток самосвідомості й особистості; опанування навичками самообслуговування; формування базового почуття безпеки та довіри; розвиток пам'яті, мислення, уваги.

Насамперед ми маємо звернути увагу на таку сильну рису дітей з РАС, як схильність до впорядкованості, головним принципом навчання яких є *структурованість*. *Предметно-просторові ресурси* конкретизуються у таких підходах, як: структурування простору та врахування важливих предметів для організації відповідного середовища. Тобто, необхідно заздалегідь обміркувати де та які заняття будуть проводитись.

Основні етапи психологічної корекції:

Перший етап (адаптаційний) – встановлення контакту з дитиною РАС. Для успішної реалізації цього етапу рекомендується спокійна атмосфера занять, досягти яку можна за допомогою спокійної тихої музики (наприклад релаксація: звуки природи, шум моря або спів пташок) у спеціально обладнаному приміщенні для занять. Важливе значення надається вільній та м'якій емоційності занять (перший контакт має дуже велике значення, тому, що як фахівець спостерігає за дитиною, так і дитина спостерігає за вами). Під час фронтальної роботи потрібно звертатись до дитини на ім'я, якщо потрібно, можна доторкнутися до неї. Лише за таких умов учень буде виконувати фронтальні завдання, які пропонує психолог/дефектолог. Спілкуватися з дитиною потрібно тихим голосом, в деяких випадках, особливо якщо дитина збуджена, навіть пошепки. Необхідно враховувати звички дитини, стереотипні дії, з якими ми ознайомлюємось заздалегідь за допомогою опитувальника *СНАТ*. Скоріше за все, під час першої зустрічі не буде прямого контакту, а буде повтор дій дитини, наприклад перегортання книжки або котіння машинки в зад та вперед. Все це може звернути увагу дитини з РАС до фахівця та встановити контакт

[7; 8; 9]. Встановлення контакту з дитиною вимагає досить тривалого часу і є стрижневим моментом всього психокорекційного процесу. Перед психологом/дефектологом стоїть конкретне завдання – подолання страху у дитини перед незнайомцем, новим місцем, тому важливою метою є досягти довіри дитини.

Важливою частиною після першої зустрічі є розробка індивідуальної програми розвитку (далі ІПР), у якій ми встановлюємо короткотривалі та довготривалі цілі, враховуючи психофізичний розвиток дитини та відштовхуємося від сильних схильностей дитини. Якщо у дитини є мовленнєві порушення, ми пропонуємо застосовувати візуальну підтримку, що її пропонує ТЕАССН підхід, з метою представити (проілюструвати) дитині з РАС послідовність дій, які на неї очікують протягом заняття та повсякденного життя (наприклад, ранковий порядок дій), у вигляді послідовності предметів, фото, картинку або символів, що позначають кожну конкретну.

Другий етап – посилення психологічної активності дітей. Вирішення цього завдання вимагає від психолога/дефектолога вміння відчувати настрій дитини, зрозуміти специфіку його поведінки і використовувати це у процесі корекції, звикати до розробленого режиму та правил, які

встановили під час розробки ІПР. Важливо зазначити, що співпраця з батьками є невід'ємною частиною успішної корекції дитини, психолог/дефектолог консультує батьків як поводитись з дитиною дома, оскільки корекція проходить не лише під час занять із фахівцями, а кожну мить. Фахівці та батьки є однією командою. Важливим правилом є також те, що весь час присвячений корекції (зустрічі) повинен бути цікавим для дитини, з якомога меншою кількістю заборон і обмежень [11, с. 136].

На *третьому етапі* психокорекції важливим завданням є організація цілеспрямованої поведінки дитини з РАС, а також розвиток основних психологічних процесів, тобто соціалізація, комунікація, лікувальна терапія, навички самообслуговування, розвиток уяви, мислення, пам'яті тощо. Для дітей з РАС характерними є наступні прояви у поведінці: істерики, крики, агресія та аутоагресія. Причини для такої поведінки завжди є і задля усунення небажаної поведінки варто використовувати правило «Дай 5» – це сукупність п'яти питань, а саме «ХТО?», «ЩО?», «КОЛИ?», «ДЕ?», «ЯКИМ ЧИНОМ?», відповіді на які, допоможуть дитині з розладами аутистичного спектру краще зрозуміти ситуацію, вимоги до неї і шляхи реалізації цих вимог [2, с. 91].

Таблиця 1

**Зміст корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з РАС
в загальноосвітньому навчальному закладі
(з використанням досвіду Ізраїлю)**

Зміст занять	Дидактичні ігри	Кіл-ть годин
Первинна діагностика. Заповнювання опитувальника СНАТ. Методика спостереження	-	1
1 етап – адаптації		
Діагностика емоційно-поведінкових реакцій, фізичного контакту	-	1
Діагностика емоційного тону і емоційних проявів	-	1
Діагностика активності та мовлення	-	1
Діагностика соціально-комунікативних навичок	-	1
Діагностика уваги, пам'яті, мислення, уяви	-	1
2 етап – посилення психологічної активності дітей		
Формування контакту з дитиною	«Ручки», «Зайчики-пальчики», «Хоровод»	2-3
Формування емоційного розвитку та активності	«Доц, град!», «Пташки», «Доганялки», «Сніг іде»	2-3
Формування сенсорно-моторного розвитку	«Ванна кімната», «Скоро зима», «По гриби», «Веселка», «Шумові іграшки», «Змішуємо фарби», «Наздожену-наздожену, зловлю-зловлю», «Літачки», вправи за програмою «Допомога дітям з високим рівнем аутизму»	3-4
Формування комунікативного та емоційного розвитку	«Поклич», «Сніжки», «Пограй з лялькою», «Моя сім'я», «Прийшов Мурзик пограти»	2-3
Формування культурно-гігієнічних навичок та навичок самообслуговування	«Готуємо обід для лялькою», «Вимий ляльці руки», «Мильні рукавички. Бульбашки»	2-3
3 етап - організація цілеспрямованої поведінки дитини		
Посилення психологічної активності та розвитку сприйняття	«Знайди місце для іграшки», «Збери фігурки», «Пограємо разом (ляльковий театр)»	2-3
Розвиток логіки, мислення, уяви та пам'яті	«Таблиця Равена», Дошки «Сегена», Дошки «Нікітіно», «Графічний диктант», «Продовж ряд», «Снігова куля», «Знайди відмінності», «Мандали геометричні», «Знайди пару»	2-3
Розвиток мовного спілкування	«Поклич м'ячем», «Закінчи фразу», «Дзеркало»	2-3

Виходячи з вищезазначених особливостей когнітивного розвитку дітей з РАС, ми робимо висновок, що використання правила «Дай 5» суттєво зменшить напруження в дитині, оскільки вона почує, наприклад, «що саме вона (хто?) має принести олівці (що?) зараз (коли?) на килимок (де?), а для цього необхідно відкрити шухляду, взяти олівці, закрити шухляду, підійти до вихователя і віддати олівці (яким чином?)» [2, с. 91]. Якщо дитина погано сприймає звернену мову, то слід використувати картки із зображеннями послідовних дій.

Ефективність методики. Реалізація корекційної методики для дітей з РАС дає основу для ефективної адаптації дитини до світу. Завдяки цим заняттям відбувається налаштування дитини до активного контакту з навколишнім світом. Таким чином, дитина буде відчувати безпеку і емоційний комфорт і, відповідно, буде відбуватися корекція поведінки.

Важливо під час занять постійно підтримувати контакт з дитиною. З цією метою необхідно періодично торкатися, обіймати, пригортати дитину, щоб вона звикала до тактильного контакту. Обов'язково кожен дію треба проговорювати, так як це сприяє мовленнєвому розвитку та мисленню дитини. Розроблену нами методику ми систематизували у наведеній таблиці (див. таблицю 1).

Апробація змісту психолого-педагогічної роботи з дошкільниками РАС в загальноосвітньому навчальному закладі (з використанням досвіду Ізраїлю) показала сприятливий вплив на розвиток дітей в таких аспектах: орієнтація дитини

з РАС у соціумі; опанування простими навичками контакту; навчання дитини більш складних форм поведінки; розвиток самосвідомості й особистості дитини з РАС; опанування навичками самообслуговування; формування базового почуття безпеки та довіри; розвиток пам'яті, мислення, уваги. Зауважимо, що ця методика також допомагає зменшити спалахи агресії та самоагресії, до яких схильні дошкільники із РАС.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на основі ефективних корекційних методик, за якими працюють ізраїльські психологи (а саме: ТЕАССН, метод Son-Rise, модель DIR, арт-терапія), елементів методик «Гімнастика мозку» і «Візуальні кола» за програмою розвитку І. Деннісон і Г. Деннісон, а також вправ з морською сіллю, ми розробили зміст психолого-педагогічної роботи з дошкільниками з РАС в загальноосвітньому навчальному закладі (з використанням досвіду Ізраїлю). Методику було створено також з урахуванням її економічної доступності для використання та різнобічної корисності для дошкільників з РАС. Зауважимо, що методику на практиці варто поєднувати з логоритмікою, фізіотерапією та заняттями з логопедом. Методику можна змінювати та доповнювати враховуючи психофізичні особливості дитини з РАС та її рівня сприйняття та здібностей до навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у продовженні удосконалення авторської методики та узагальненні результативності її використання.

Список літератури:

1. Деннісон П., Деннісон Г. Гімнастика мозку : програма / Пер. С.М. Масгутовой. Москва, 1997. 48 с.
2. Скрипник Т.В. та ін. «Розквіт» Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом : посібник. Київ, 2013. 234 с.
3. Марценковський І.А. Розлади аутистичного спектра: фактори ризику, особливості діагностики й терапії. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2018. № 4(98). С. 75–83. doi: <http://dx.doi.org/10.22141/2224-0713.4.98.2018.139429>
4. Момот Л.Л. та ін. Передовий педагогічний досвід: теорія і методика : Посібник. Київ : Рад. шк., 1990. 141 с.
5. Орен М. Ізраїльський вчений розробив експрес-перевірку на аутизм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SqWkCEIEPgI>
6. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги : Посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.
7. Марценковський І.А. Очерки детской психиатрии. Аутизм : учебное пособие для специалистов в области охраны психического здоровья детей. *НейроNEWS*. 2014. С. 280.
8. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму : Монографія. Київ : Фенікс, 2010. 320 с.
9. Супрун Г.В. Особливості психологічної організації дошкільників з аутизмом. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : науково-методичний збірник*. 2014. С. 154–159.
10. Шульженко Д.І. Психологічні основи корекційного виховання дітей з аутистичними порушеннями : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.08 «Спеціальна психологія». Київ, 2010. 45 с.
11. Янушко Е.А. Игры с аутичным ребенком. Установление контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапія : посібник. Москва : Теревинф, 2004. 136 с.
12. Son-Rise методика. URL: <https://www.autism.org.il/%D7%A9%D7%99%D7%98%D7%AA-son-rise/>

References:

1. Dennyson, P., & Dennyson, Gh. (1997). *Prohramma «Ghymnastyka mozgha»* [Program «Gymnastics brain»]. Moscow. (in Russian)
2. Skrypnyk, T.V. (Ed.) (2013). *«Rozkvit»: Kompleksna prohrama rozvytku ditej doshkil'nogho viku z autyzmom* [«Blossoming»: Complex program for the development of children of a preschool age with autism]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Marcenkovskiy, I.A. (2018). Rozlady autystychnogho spektra: faktory ryzyku, osoblyvosti diagnostyky j terapiji [Autism spectrum disorders: factorization, special diagnosis and therapy]. *Mezhdunarodnyj neurologicheskij zhurnal*. No. 4(98). doi: <http://dx.doi.org/10.22141/2224-0713.4.98.2018.139429>
4. Momot, L.L. (Ed.), Khmara, T.M., & Jaroshenko, O.Gh. (1990). *Peredovyj pedagoghichnyj dosvid: teorija i metodyka* [Advanced pedagogical experience: theory and methodology manual]. Kyiv: Soviet school. (in Ukrainian)
5. Oren, M. Izraijls'kyj vchenyj rozrobuv ekspres-perevirku na autyzm [Israel's scientist has developed a rapid test for autism]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=SqWkCEIEPgI> (in Russian)
6. Ostrovsjka, K.O. (2006). *Autyzm: problemy psykholohichnoji dopomogy* [Autism: problems of psychological help]. Lviv: Vydavnychij centr LNU imeni Ivana Franka. (in Ukrainian)

7. Marcenkovsjkyj, I.A. (2014). Oчерки detskoj psihiatrii. Autizm: uchebnoe posobie dlja specialistov v oblasti ohrany psihicheskogo zdorov'ja detej [Essays on child psychiatry. Autism: a textbook for children mental health professionals]. *Journal of NeiroNEWS*. (in Ukrainian)
8. Skrypnyk, T.V. (2010). *Fenomenologhija autyzmu* [The Phenomenology of Autism]. Kyiv: «Feniks». (in Ukrainian)
9. Suprun, Gh.V. (2014). Osoblyvosti psikhologhichnoji orghanizaciji doshkilnykiv z autyzmom [Features of psychological organization of preschool children with autism]. *Education of persons with special needs: ways of development: scientific and methodological collection*. (in Ukrainian)
10. Shuljzhenko, D.I. (2010). *Psykhologhichni osnovy korekcijnogho vykhovannja ditej z autystychnymy porushennjamy* [Psychological bases of correctional education of children with autistic disorders]. Extended abstract of Doctor's thesis: psykhol. Kyiv: Biblioghr. (in Ukrainian)
11. Janushko, E.A. (2004). *Igry s autichnym rebenkom. Ustanovlenie kontakta, sposoby vzaimodejstvija, razvitie rechi, psihoterapija* [Games with an autistic child. Establishing contact, methods of interaction, development of speech, psychotherapy]. Moscow: Terevinf. (in Russian)
12. Son-Rise method. Retrieved from: <https://www.autism.org.il/%D7%A9%D7%99%D7%98%D7%AA-son-rise/>